

Evgen Lovšin

Ljubljana

ŽUPANČIČEVI V LJUBLJANI OD 1892 DO 1935

Pesnikov oče Franc Župančič in pesnikova mati Ana sta se po dvanajstih letih bivanja v Dragatušu, po vseh težavah in tegobah prvih let sicer srečnega zakonskega življenja končno odločila zapustiti Belo krajino in se za stalno preseliti s tremi otroki (14-letnim Otonom, 11-letnim Otokarjem in 6-letno Marico) v Ljubljano. Tu je Franc imel namen spet začeti s trgovino na drobno s špecerijskim blagom, posebej z živili ali viktualijami, kakor so uradno imenovali to stroko. Obetal si je večji promet v večjem mestu in tako več priložnosti za boljše in uspešnejše življenje. Črnomelj in Metlika sta mu bila premajhna, še iz časov uka in zaposlitve je poznal Novo mesto in njegove trgovce, svoje verjetne tekmece, njihove premoženjske razmere in trgovske navade, kar vse ga je odvrnilo od izbire tega kraja, čeprav bi bil študiju otrok ustrezen. Popred je popraševal tudi po bližnjih hrvaških in bosenskih mestih, ki bi prišla v poštev namesto Ljubljane, mislil je celo na Ameriko, vendar mu ljudje in razmere niso bili dovolj znani. V Ljubljani je imel nekaj sorodnikov in je računal na njihovo pomoč. Seve, tudi tu ni poznal pasti, v katere se mali trgovec v začetku svojega delovanja lahko ujame. Ana je pozneje večkrat potožila svoji sorodnici Lovšinovi Faniki, da je bil Franc slab trgovec, ker je bil predober in je prerad vsakomur zaupal.

Ani je bilo slovo od Bele krajine zelo težko. Tam so ostali njeni starši, sestre in drugi sorodniki, prijatelji in znanci, tam so tekla njena srečna otroška leta, ko ni trpela pomanjkanja, tam je bila njena mladost, v Vinici se je poročila, rodila prvorojenca Otona, v Dragatušu še Otokarja in Marico. Sicer ji je tudi v Vinici in v Dragatušu spor med njenim očetom in možem grenil življenje, tudi tam je bilo treba trdo delati, dvakrat obrniti groš, predno ga izdaš, a bil je dom in domači kraj, kjer ji je bila znana skoraj vsaka njiva, vsaka livada, potoček in šumna Kolpa, tiha Lahinja, hrib in gozd, kar vse daje človeku zavetje in budi občutek varnosti: »O rodni dom ... Siromaku si grad in popotniku v dalji uteha ti...«

V Ljubljani ji je bil gost iz Vinice ali Dragatuša najljubši, najrajši se je pogovarjala o domačem kraju in ljudeh: »... teh krajev ne pozabi, kdor se svetlobe njih je nasesal!« Ana jih tudi nikoli ni pozabila. Poredko se ji je izpolnila želja, da je obiskala domači kraj, tem večkrat je pošiljala Otona, Otokarja in Marico na počitnice v Vinico k teti Šimunovičevi. »Pošlji jih k meni, kolikor jih imaš in

Pri sestavi teh spominskih vrstic sem želel ponekod poživiti zunanja dogajanja z njihovim odsevanjem v pesniškem umotvoru. Pri citatih, dobesednih ali prostih, mi ni šlo za natančno časovno ujemanje nastankov pesmi z doživetjem. Zanimalo me je le, h kateremu dogodku sodi umetniška beseda, ne glede na to, ali je bila napisana prej kot slutnja ali ob dogodku ali pozneje, ko sta mu volja in navdih velela izraziti tisto, kar je kipelo v njem. Pri podatkih, ki sem jih nabral pri pesnikovih bližnjih sorodnikih ali pa sem se jih sam spomnil, sem pazil na tiste, ki so že objavljeni. Od teh sem prevzel le toliko, kolikor je bilo za povezavo dogajanj potrebno.

kadar hočeš,« ji je rekla Šimunovičeva, po domače Kramarova Marija. Bila ji je sestrična; Franc Malič, pesnikov stari oče, in Marija Malič, mati Šimunovičeve Marije, sta si bila brat in sestra.

Hočeš, nočeš, moraš pročit! Moraš iti za možem, pomagati med tujimi ljudmi ustvariti nov dom, novo družinsko ognjišče. Oton je hodil že v četrti gimnazijski razred, Otokar je končal »ljudsko« šolo, Marica je šolo začela. Materi je bil drag posebej Oton, Otokar je bil bolj očetov, Marica pa je bila vsem štirim enako k srcu prirastla.

To je bilo leta 1892, ko si je Župančič našel v Ljubljani na takratni sv. Petra, danes Trubarjevi ulici št. 68, svoje prvo bivališče. Hiša stoji na vogalu Trubarjeve in Usnjarske ulice še danes. Vhodna vrata so oblikovana za trgovski lokal. V pritličju je bila trgovinica, v prvem nadstropju so v eni sobi in kuhinji stanovali. Župančičeva sestrična Urška Strekelj, ki je bila za hišnico pri trgovcu Kolmanu, jim je našla to priliko in jih priporočila hišnemu gospodarju. Tu v neposredni soseščini je bila velika Polakova usnjarna (danes tovarna Rog). Njeni številni delavci so bili vneti potrošniki in kupci, a zelo slabi plačniki. V začetku je kazalo dobro, špecerijsko in drugo potrošno blago se je hitro obračalo, vendar je bilo treba v vedno večji meri prodajati na upanje namesto za gotovino. Ko je mati kuhala in pospravljala ter imela z drugimi gospodinjskimi posli opraviti, oče pa je moral po opravih v mesto, sta Oton in Otokar, če sta bila prosta, varovala zaloge in stregla gostom.

To so bila sicer lepa, brezskrbna leta pesnikove mladosti. Nekatere pesmi iz te dobe so objavljene v Pisanicah. Župančič poje o mali Gini, ki je soncu žarek ukradla, o deklici, ki je šla po vodo z lepo srebrno kanglico, o najlepši Sneguljčici in hudobni kraljici, pa še o zlati ptički in treh mladih fantih. Prve pesmi so izšle v Angelčku, Vrtcu, Zgodnji danici in Dom in svetu. V marcu 1896 se pojavi pesnik v Ljubljanskem Zvonu. Takrat je na gimnaziji obstajalo tajno dijaško društvo Zadruga; bila je svobodomiselna, protimahničevsko razporejena. Katoliški dijaki »ligaši« pa so se zbirali okrog sociologa dr. Janeza Ev. Kreka. Sprva »ligaš« je postal Župančič navdušen »zadrugar«. K temu mu je pripomogel Ivan Cankar, ki je bil poleg Ketteja in Murna vnet član Zadruge.

Zgodnje verze o ljubezni je Župančiču izvalil prekrasni obraz Božene: »Da je moja ljuba cvetka, jaz metuljček rad bi bil...« To so nedolžne pesmice Belega Kranjca, Smiljana Smiljaniča in Gojka. Hitro je zorel. Že ga prijetno vznemirjajo žarna lica, črni kodri in oči kot jasne zvezdice mlade neveste. In že ugotavlja: »Prečudno naše je srce... strasti njegovih vedni boj in hrepenenja nepokoj.« Iz njenih oči mu klijejo vse radosti, njeni poljubi mu naslajajo drhteče ustnice. In plaz se je utrgal: »Kaj vre v meni nocoj! Moja kri kipi, moja strast rezgeta kot kobila sredi ravnice...«

Zdi se, da je že zelo zgodaj, v sedmi gimnaziji stopila v pesnikovo ljubezensko življenje Albertina. Prva njej posvečena pesem je namreč nastala že v Zadrugi. V pesmi A zdaj ti povedati moram iz leta 1896 pa se izpove prehodni simpatiji Gizeli: »Jaz ljubim le Albertino...« Ta skrivnostni cvet, ta »roža mogota« menda spada med trajnice... Josip Murn piše prijatelju Župančiču 1. februarja 1900. leta na Dunaj: »Dragi kanonir!... Berto velikokrat vidim. Še vedno ne hodi nikamor drugam ko v šolo, domov in k frančiškanom...« Kakó radostno sporočilo,

kakó lep je svet...! Za to ljubezen bi lahko rekli, da je večkrat usihala, a vedno na novo zažuborela in da je nobena druga ni mogla izpodriniti. Tako brezmejna je bila...

V zaljubljeno mladost se kmalu vrinejo težki časi. Dijak jih še ne jemlje preveč zares. Sv. Petra prosi, naj mu da svoje zlate ključke, on pa mu bo dal železne: »Jaz velik siromak sem, ti velik bogatin si... jaz jako sem nesrečen, pomози mi v nadlogi.«

Še ni prekipelo do vrha, a stalne selitve — Vinica, Dragatuš, Novo mesto, Ljubljana, Sv. Petra ulica, Poljanski nasip in spet kam drugam — so mu začele odpirati oči. »Šla sva na goro, na hrib, jaz in otec moj... Nad vsem stvarstvom je sonce razlilo mir blesteč, le n a m a n i k j e r m i r n e g a m e s t a n i v e č...« Trgovinca na sv. Petra ulici je morala pokrivati vse prodajne stroške, najemnino za stanovanje in prodajni prostor ter preživljati petčlansko družino. Sicer so živeli zelo skromno, vendar s prodajo na upanje lahko vzdrži preskušnjo samo premožnejš, kar pa Franc Župančič ni bil. Tistih 2500 goldinarjev čistega izkupička za dragatuško posest so občutno zmanjšali selitveni stroški, izdatki za tri šolarje in za pohištvo, ki ga je kupil v Ljubljani na »starini«. Ob Ljubljani je bilo takrat nekaj trgovin s staro kramo.

Ne v Vinici ne v Dragatušu pesnikovemu očetu kupčija ni uspevala. Tudi v Ljubljani ne! Predali in zaboji so se počasi praznili, denarja za nakup novega blaga pa je bilo vedno manj. Končno tudi za najemnino prostorov ni bilo kje kaj vzeti. Torej je opustil trgovino, razprodal ostanke in se preselil v drugo, manj zahtevno stanovanje. Za Župančičeve se je začelo zelo težko življenje. Nedaleč od dosedanjega bivališča, na oni strani Ljubljane, za hišo na Poljanski cesti št. 23, blizu stare Štrajzelnove, pozneje gostilne »Činkole«, je bila majhna, neprijazna bajta. Menda je spadala na Poljanski nasip in imela št. 20. Sem so se zatekli, ko so morali zapustiti šempetrsko ulico. Pičle obroke hrane so jemali iz gostilne, v kateri sta gospodarila Jože Kozak in njegova ljubezniva žena, starši pisateljev Juša in Ferda Kozaka. Pesnikova mati Ana je ohranila na stara dva Kozaka lepe spomine. Pomagala sta jim v velikih težavah. Za hrano je hodila Ana plet na njihove njive, ki so bile blizu današnjih Žal na ljubljanskem polju. Tako se seveda ni moglo dolgo vzdržati. Ana je poskušala najti kak izhod iz usodnih zadreg. Začela je z majhno ljudsko kuhinjo za revne ljudi (»Auskoch« so temu rekli Ljubljančani). Pripravljala je povečini brezmesno hrano. Ko se družina tudi s kuharstvom ni mogla preživljati in je glad potrkal na vrata, je pesnikovega očeta obup gнал v skrajnost. »Franc se je branil použiti kaj hrane in se spravljal s sveta,« je pripovedovala Ana, spominjajoč se teh grenkih let.

Otona so starši poslali po maturi na Dunaj, da bi tam na filozofski fakulteti študiral za profesorja zgodovine in zemljepisa. Denarnih podpor niso zmogli, a upali so, da se bo Oton s pomočjo Knafljeve štipendije in s podporo Aninega brata Rudolfa, najmlajšega iz rodu Maličev, nekako prebijal skozi življenje. Rudolf je bil c. k. oficial v trgovinskem ministrstvu na Dunaju. Stanoval je v Penzingu, Ameisgasse 30. Žena Anna mu je bila Madžarica, v zakonu ni bilo otrok. Prvo leto je Otonu še nekako šlo. Ujec Rudolf mu je preskrbel službo. Po šest ur je »praskal s peresom« po papirju v statističnem oddelku tega ministrstva in »prodajal svoj dan in svojo srečo«. 4. januarja 1898. leta je pisal prijatelju Ivanu Cankarju v Ljubljano: »Vkljub vsemu temu pa bi službo pustil, da nimam

dolgov, da imam kaj obleke in da ne žive doma v skrajnem siromaštvu. Dosti jim sicer ne morem pomagati, a vsaj nekoliko bi jim rad pokazal ljubezen do njih.»

Nekoč so se bližali božični prazniki. Ker se ni obetalo nič posebnega za pod zob, se je Ana napotila h Kozakovim in cel dan skladala drva. Prinesla je domov potic, šunke in vina. Tisti večer sta se vrnila z Dunaja Oton in njegov prijatelj, menda Rajko Nahtigal, oba študenta filozofije, oba dobre volje in posebej oba lačna... Pospravila sta cel božičnik, ne da bi vedela, kako trdo je bil zaslužen in če ga je mati pustila še kaj v shrambi. Še bolj kot ona dva je bila zadovoljna mati, da je lahko sinu postregla z dobrotami, redkimi v tej hiši. Spet nekoč je prinesel Otonov prijatelj Cvetko Golar, ko še ni imel »vdove Rošlinke«, velik oprtnik k teti Župančičevi, kakor jo je rad nazival, ker je bil z vsemi zelo domač, oprtnik, ki so v njem vsi dozdevali jabolka ali vsaj krompir. Bilo pa je perilo, ki je vpilo po perici... Pesnikova mati je imela res dobro srce! Zlato srce, a usoda ga je preizkusila z najhujšim. Že čez leto dni!

Sedaj smo še v tistem času — jeseni 1901 do jeseni 1902 — ko je Oton moral služiti vojake v Eggenbergu pri Gradcu. Pisma iz tega leta, naslovljena na učitelja Franja Lovšina v Vinici, bomo pojasnili kdaj pozneje v poglavju o Vinici in Maličevem rodu. Iz njih odsevajo poleg gmotnih razmer posebej pesnikova povezanost z rojstnim krajem in vplivi Bele krajine na njegovo pesniško ustvarjalnost. Iz časa pesnikove vojaščine je ohranjenih tudi nekaj dopisnic in razglednic. Pesnik jih je pisal svojemu ujcu Rudolfu Maliču na Dunaj. Ujcu se je javil iz Gradca že 27. 11. 1901: »Srčen pozdrav od soldata domobranca. V Gradec so me potaknili za celo leto. Tako je, da Bog pomagaj. Živijo! Po Dunaju se mi sline cede. Kako je kaj? Oton.«

Zanimiva je razglednica s fotografijo enoletnih vojakov za mizo v neki eggenberški gostilni s pripisom: »Srčen pozdrav od soldata domobranca! Tak lep dan — pa služba!... Kako se Vam kaj godi? Meni pri vojakihi najbolj ugaja konec, in ta pride kmalu. Pozdravlja Vas in teto Vaš udani Oton. Kdo se drži najbolj kiselo?« (Takrat je bil ujec v Vinici, zato viniški poštni pečat 10. 7. 1902.)

Teti Ani Malič, ki ni znala slovensko, je na Dunaj voščil za god 28. 7. 1902: Herzlichste Glückwünsche zum Namensfeste! Otto. Heuer gehmer! (kar pomeni: letos gremo, seveda od vojakov domov).

Že prej, 14. 3. 1902, je pesnik pisal iz Gradca učitelju Lovšinu v Vinico: »Dragi Franjo! Poslano prejel — srčna Ti hvala. Zdaj so se začeli lepi dnevi in velika noč je pred vratmi — samo dva dni dobimo sicer prosto, a še teh se človek veseli... Ono pa pošlji, kadar Ti bo prilično. Pozdravljam najsrčneje vse znance, prijatelje in sorodnike, posebno Tvojo obitelj in Tebe, ter ostanem Tvoj Oton.«

V tistih mesecih pred odhodom k vojakom je mladega Župančiča vznemirjala cukrarna, nekdanja tovarna, takrat že stanovanjska hiša ob Ljubljani, »ogromna in temna kot božja nprav«. Tu je bilo shajališče mladih literatov, vezano na mnoge spomine, kako so zbijali šale, kdaj pokrokali, poležavali na plešasti trati, modrovali s stanovalci železničarji in čevljarji... Tudi pod brki skritega smeha je bilo vmes, ko so se skušali, »kdo bolj gorjačasto zna praviti gorenjske, belokranjske in ipavske...« Pred dvema letoma se je bil sem k prijatelju Murnu

in gospodinji Polonci Kalanovi zatekel Dragotin Kette. Mesec dni je poležaval, 26. aprila 1899. leta pa je umrl, komaj 23 let star. Prvi iz slovenske »moderne« se je za vedno poslovil. Zdaj pa je bolehal Josip Murn-Aleksandrov, ki je bil Otonovemu srcu še bližji, njegov leto mlajši vrstnik, vtem ko sta bila Kette in Cankar dve, tri leta starejša, kar je precejšnja razlika pri dvajsetletni mladosti! Skoraj vsak dan je Oton nameril svoj korak k »batjuški« v cukrarno. Miril in tolažil je bolnika, čeprav je spoznal, sam ves pretresen, da je smrt blizu. Murn je umrl 18. junija 1901.

In takrat je povesil perutnice
in ves kot veja v vetru drgetal

Posvetilne pesmi Murnovemu spominu omenja pesnik že junija 1902. leta v pismu, naslovljenem na Schwentnerja. Čudoviti umotvor Manom Josipa Murna-Aleksandrova je nastajal v času pesnikove vojašine v Gradcu v letih 1901 in 1902, po prijateljevi smrti. To povezujem s pesnikovim pismom Franju Lovšinu, učitelju v Vinici, okrog maja 1902. leta, ko mu je pisal: »Jaz hočem namreč absolutnega miru okoli sebe, kadar delam svoje stvari. In pri njem /Šorliju/ imam to« ...

Zdaj pripravi Usoda najhujši udarec. Na vrsti je pesnikova sestra Marica, tudi za Mimico so jo klicali. Bila je lep deklič šestnajstih let. Po končanem šolskem letu je najprej obiskala teto Barbko, poročeno z učiteljem Boršnikom v Hinjah, od tam pa se je odpravila — kakor že mnogokrat prej — k teti Šimunovičevi v Vinico. Prišla je že oslABLJENA, lotila se je je zahrbtna bolezen, ki kljub negi ni odnehala. Teta Šimunovičeva je poklicala zdravnika iz Črnomlja. Mimica je odšla za vedno, tiho, brez tožbe. Pokopali so jo na viniškem pokopališču na južni strani cerkvenega zidu. Na Šimunovičevem nagrobniku je napisano, da je bila Marica Župančič rojena v Dragatušu 5. VIII. 1886., umrla pa je v Vinici 21. IX. 1902. V mrliški knjigi je zapisan kot vzrok smrti »typhus«, mrliški oglednik (po viniško mrtvogledec) pa je bil domačin in Župančičev sorodnik Maliček. Na pogreb iz Ljubljane je prišla mati Ana, vtem ko je oče poslal brzojavko: »Zbogom, moja ljuba hčerka.« Za potovanje obeh ni bilo denarja ... Mati je še dolgo potem pošiljala v Vinico sveče na grob nikdar prežaljene, nikoli pozabljene hčerke. Še po mnogih letih so ji ob hčerkinem spominu solze stopile v oči.

Tudi pesnik ni mogel na pogreb. Bil je še pri vojakiH v Gradcu. Učitelju Franju Lovšinu je pisal v Vinico naslednje pismo, pričo vdanosti, ljubezni in žalosti zaradi sestrine smrti: »Gradec, 21. 9. 02. Dragi Franjo! Prosim Te, sporoči mi v kratkem, kaj je z Marico, kako je umrla in kako bolezen je konstatiral zdravnik. Prosim Te, stori to, čim prejmeš moje pismo, piši mi takoj, prosim Te, vse, kako je umrla. Jaz bi šel na vsak način dol, a nimam za pot ... Najhuje mi je, da svoje sestre ne bom nikoli več videl ...«

Pesnik se je spomnil sestre z naslednjimi verzi:

Tvoj pogled bil je tih
in velik, kot da mnogo vidi ...
Tak gleda, kdor živi,
ker je živeti treba,
in ve: tolažbe ni
ne od ljudi, ne z neba ...

S priporočilom učitelja Borštnika, s katerim si je bil v svaštvu, in s pomočjo sestrične Urške Štrekljeve je pesnikov oče dobil službo pisarniškega sluga v Kočevju, kmalu nato pa mesto deželnega dacarja v Ljubljani. Ker je Ana pospravljala in čistila uradniške prostore, sta z možem dobila enosobno stanovanje v isti stavbi, kot so bili uradi, ali pa v njihovi bližini. Uradi so se večkrat selili in vsakokrat je ta selitev zadela tudi Župančičeve. Okrog leta 1905 jih najdemo na Mestnem trgu št. 19, po letu 1906 pa na Miklošičevi cesti št. 36, danes št. 30., in sicer v dvoriščni nizki zgradbi, ki je imela dve enosobni stanovanji.

Nekatere navedene podatke potrjuje še ohranjeno »dolžno pismo«, s katerim posoja Franjo Lovšin Francu Župančiču, deželnemu dacarju, stanujočemu na Mestnem trgu št. 19, 500 kron. Listina je datirana z 29. julijem 1905.

Leta 1906 sta Franc in Ana Župančič sprejela na stanovanje in na hrano na Miklošičevi cesti št. 36 dva dijaka, sinova učitelja Franja in Fanike Lovšin iz Vinice. Eden od teh je bil avtor tega spominskega spisa.

V letih po odsluženi vojaščini je bil pesnik precej časa v Ljubljani. Poskus suplentske službe na gimnaziji je trajal en semester, sicer pa je Župančič pridno pripravljaval novo pesniško zbirko, tj. Čez plan, ki je izšla 1904. Leta 1905 se je odpravil s prijateljem Kustrom za nekaj mesecev v Pariz. Ne honorarji za pesmi ne viri od drugod ga niso mogli obvarovati pred velikimi finančnimi težavami, o katerih je poročal prijatelju Cankarju v Ljubljano. Poskušal se je izmotati iz njih tako, da je obljubljal novo pesniško zbirko. Te pa ni mogel kar tako iztresti iz rokava. Samogovori so izšli šele 1908. leta. Tudi izpiti na Dunaju mu niso šli tako hitro od rok, kakor je to terjala gmotna stran že tridesetim letom bližajočega se življenja. Potem ko mu je načrt dobiti primerno službo doma izpodletel, se je nerad in težko odločil za tujino.

Tukaj nekaj spominov, ki so se mi živi in svetli ohranili na moja prva gimnazijska leta pri stricu in teti Župančičevi:

»Ančka, daj še en kozarček grenkega!« je imel navado reči stric (tako sva mu rekla z bratom). Sedel je za mizo v kuhinji, oprl dolgo sivo brado na roko in se predal spominom in mislim, da je pač vse na tem svetu minljivo. Spali smo stric in midva z bratom v edini sobi, teta pa v kuhinji. Ko je prišel pesnik z Dunaja domov, se je stric preselil k teti in prepustil svoje ležišče sinu. Ko se je leta zjutraj zbudil, je prešerne volje stegnil roko po jabolkih, ki jih je bilo kup na peči. »Fanta, h knjigam, pa v šolo,« naju je podil s postelj, »beli dan na okno trka...«

Ne pesnikov stari oče v Vinici ne oče Župančič in tudi ne pesnik niso bili vdani pijači, čeprav so bili iz vinorodnih krajev, sicer pa so znali ceniti dobro kapljico, veseliti se in zažvrgoleti tako, kot je tista: »Zdaj pa dajmo tistega, tistega od zida...«

Pri cerkvi sv. Petra je bila velika Šarabonova trgovina z mešanim blagom. Ker je bila že zunaj mesta, je bilo pri Šarabonu vse za mitnino cenejše. Sem je hodila teta kupovat živila, mene pa je jemala s seboj, da nisem sam ostajal doma, pa tudi njej je bila hoja kratkočasnejša. Večkrat sva obiskala učiteljico Berto Vajdič, veliko pesnikovo ljubezen, ki je stanovala na Petkovškovem nabrežju št. 67. Nekoč smo šli vsi trije k njej na obisk, teta, Oton in jaz.

Ko nas je Berta zagledala, je najprej pozdravila teto, potem pa sta se poljubila s pesnikom enkrat, dvakrat, večkrat... Še danes po tolikih letih se spomnim, kako sem desetletni deček poskušal dojeti véliko stvar ob tako očividnem dokazu, ko »spustiti žnabel žnabla noče«, in vendar je bilo že blizu njeno pogorišče!

S teto sva obiskovala tudi njeno sestro Katko, poročeno Rihter. Mož je bil orožnik. Obračal se je bolj na nemško stran, odšel na Dunaj in pustil ženo in troje otrok v revščini. Katka se je preživljala s pranjem. Stanovali so na Žabjaku. Spomin na teto Katko se mi je neločljivo povezal z njenimi od mrzle vode in revme skrivljenimi prsti na obeh rokah!

»Mačeha je tujina!« Oton in Berta sta odkritosrčno želela stopiti v zakon. Pesnik je poskusil vse, »kar jih je cest«, a ni mu uspelo priti na zeleno vejo, še celo ne na konja! Septembra 1907. leta je odšel najprej na Dunaj, potem pa za domačega učitelja h grofovski družini Waldburg v Kisslegu na Vitenberškem. Stalno bivališče sta imela z gojencem večinoma v Bregenzu ob Bodenskem jezeru. Česte daljše odsotnosti, brezupna prihodnost, odlašanje s poroko in družinskim življenjem, vse to je peklilo pesnika, ki je s skrbjo opazal v Bertinih pismih neko rahlo nestrpnost in odtujenost.

Pesnik je bil 1908 nekaj časa na Dunaju, potem spet v Ljubljani. Še ni bilo konca težav, še mu je usoda metala zanke okoli vratu... Samogovori so bili gotovi, a založnik Schwentner je premalo nudil, saj bi bil šel skoraj ves honorar za dolgove. Prodal je torej novo pesniško zbirko nemškemu knjigotržcu Bambergu. V istem letu je 20. septembra avstrijska soldateska pri protinemških demonstracijah v Ljubljani streljala v množice, ubila Adamiča, Lundra in Vin-diša, ranila mnogo ljudi, med njimi pesnikovega bratranca. Klerikalni kritik Lenart je udaril po njem, Cankar in Prijatelj sta molčala; kako hladen in nezaslužen sprejem so doživeli Samogovori! Pesnikov odgovor: »A če bi kritik vedel, da sem celo leto mislil na samomor...«

V dolgovih, v sporu z založnikom, v jezi in nasprotju s Cankarjem, v molku nekaterih prijateljev in oboževalcev, potrta in razdvojen je pesnik zapustil domače kraje za dolgo časa. Odšel je najprej na Dunaj, potem pa spet v isto službo kot prejnjše leto, v Bregenz na Predarlško. V tujini se je rad spomnil svojega starega očeta v Vinici. Prekoračil je bil že 80. leto in skoraj čisto obubožal. Že iz Pariza se ga je spomnil. Ohranjena je razglednica s pariškim Arc de Triomphe in besedilom: »Dragi stari ate! Vesel vuzem Vam želi in presrčno Vas pozdravlja Oton.« Iz Bregenza pa je pesnik poslal razglednico s Zeppelinovim zrakoplovom in naslednjim besedilom: »Dragi stari ate! Danes sem videl Zeppelinov balon; nad našo hišo je letel. — Nekaj sem poslal za kupico vina, upam, da je dospelo prav. Srčno Vas pozdravlja Vaš Oton.«

Ker je poštni pečat 30. oktober 1908, pomeni, da se je pesnik, čeprav so zijale praznine na vse strani, spomnil s prvo plačo svojega starega ateta. Za kupico vina...

V bregenskih letih prebolevanja vsega, kar ga je tako bridko prizadelo, se je spet lotil, tako kot v vojaškem zaporu pred šestimi leti (pismo Lovšinu 4. X. 1902), Jerale. Takrat Prvo dejanje, zdaj Intermezzo: borba duha in materije. Tu je misel

in vera in vse iz polnega srca! Svetovni duh, osebni Bog... delo velikega ustvarjalca, v brezkončnost grmeče reke rimskih cest... Kam naj bi se bil pesnik zatekel, če ne v največje stvaritve, kjer je spet našel kvišku smer in pot?

Samo še kot moreče sanje, kot oddaljeno grmenje pojemajoče nevihte se slišijo verzi 1909. leta v Ljubljanskem Zvonu priobčenega Gladu: »Volk-glad! Izozad dan, dva se potihoma plazi za tabo... A tretji dan ti plane za vrat, z nogami ti prsi in trebuh opaše, in jaše, jaše, jaše!«

Konec leta 1910 se je pesnik vračal iz Bregenza domov. Temne slutnje so ga spremljale kot hudourni oblaki in burni vetrovi. Gnalo ga je k Albertini! Izstopil je ponoči na ljubljanski železniški postaji. Zagledal je prijatelja, ki mu je po materinem naročilu prišel povedat, da pri Berti zibljejo... Mati se je pri sinu bala prevelikega pretresa.

Milostno nebo ti bodi,
Albertina, Albertina!
Naj ti vere ne prelomi,
kot si ti jo prelomila!

Rahlo sentimentalno zvene še pesmi slovesa od vélike ljubezni. Jasna podoba je zbledela, njen obraz izbrisan:

Ni te na vrtu več, ne med gredicami,
ni te na polju več, ne med meglicami...
Kaj vsa natura o tebi molči?
Dekle, ker v srcu te mojem več ni.

In sedaj samo še pozabiti... »Še dlan prek čela: Proč, spomin ljudi!«

Vse je bilo treba preboleti, potem pa, kot bi se bil na novo rodil: »Mlad, vroč, bojevit, željan dela, nikamor vezan, ves nagnjen v bodočnost,« kakor je sam napisal.

Medtem so se njegovi starši spet selili — zdaj menda že petič — z Miklošičeve ceste na Turjaški, danes Novi trg št. 1 v majhno, neprijazno enosobno stanovanje. Vzeli so k sebi vnukinjo Marico, Otokarjevo hčerko. Ravno je začela hoditi v šolo. Pesnikov brat je pred prvo svetovno vojno več let mizaril v Ičićih pri Opatiji. Poročen je bil z Marijo Topolovšek, doma iz Brežic. Rodila mu je tri hčere: Savo, Sočo in Marico ter sina Franca. Ker so se težko prebijali skozi življenjske težave, se je Otokar z veseljem odzval željam staršev in poslal Marico k njim v Ljubljano. Vnukinja je bila namesto hčere. Obe sta bili — Marici. Ko se je pesnik vrnil iz tujine, je shranil zaboj raznih zapiskov in pisem na stanovanju pri starših na Turjaškem trgu. Za zaboj je bilo prostora samo na podstrešju. Tam je sameval nekaj let. Vnukinja Marica, ki je stikala po podstrešju, je iz radovednosti brskala in prebirala zapiske strica Otona in pisma gospodične Berte. »Bile so čudovite stvari,« pripoveduje Marica danes po petdesetih letih. »Nisem še vedela, kaj je ljubezen. Nisem mogla odložiti pisem, ki jih je pisala Berta. Še lepše stvari so bile zabeležene v malem črnem zvezku, v katerem si je moj stric pisal osnutke pisem, ki jih je pošiljal Berti. Podstrešje me je večkrat videlo, ko sem uživala v branju opisov čustvenih izlivov, hrepenenj in želja po ljubezni, da me je vso prevzelo. Seveda je končno

tudi stara mama opazila moje obiske na podstrešju in me vprašala, kaj delam gori. Ko je zvedela, se je hudo razjezila. Nekaj teh spisov je v peči požgala. Stric Oton ni nikoli za te stvari vprašal. Lovšinova Fanika je našo staro mamo večkrat obiskala. Vedno je prinesla kaj dobrot iz Bele krajine. Menili sta se o vsem rodu, seveda tudi o Otonu in Berti. Bili sta bistrega uma, precej razgledani in znali sta nemško. Jaz nisem smela poslušati vsega. 'Ist nicht für die Kleine,' je rekla stara mama teti Faniki in že sem morala iz sobe v kuhinjo.«

»V letih prve svetovne vojne je ljubljansko prebivalstvo zelo trpelo zaradi pomanjkanja hrane. Pri nas je bilo vedno težko za denar. Glasbenik Anton Lajovic, prijatelj strica Otona, je poslal 100 kilogramov krompirja in zelja, ne da bi navedel ime pošiljatelja. Nismo mogli verjeti, da je naše. 'Saj to je pomota,' je zatrjevala stara mama. Šele ko nas je obiskal gospod Lajovic in pomežiknil, kako nam tekne krompir, smo se začeli zahvaljevati. Kar na jok nam je šlo! Nekajkrat se je oglasil pri nas pisatelj Finžgar. Rad nas je imel, a najbolj 'zlato staro mamo'; tako se je ljubeznivo izražal o njej. Mnogo prijateljev strica Otona je obiskovalo njegove starše, sam pa je bil, ko se je poročil, bolj redek gost.«

Pesnik se je oženil leta 1913 z učiteljico šentjakobske šole Ano Kesslerjevo, rojeno 3. VIII. 1891 v Novem mestu.

Zdaj pa je devet hčera boga Zevsa — boginje umetnosti in znanosti — prosilo očeta, naj sprijazni Moiro-usodo in pesnika. Najbolj goreča je bila Erato, muza ljubavne pesmi... In res, pesnikova življenjska barka je zaplula v mirnejše vode.

Pesnik in njegova več kot trinajst let mlajša soproga sta stanovala najprej na Bleiweisovi (danes Prešernovi) cesti št. 3 pri nekdanjem vrtu cvetličarja Korzike, pozneje pa v hiši takratne Kmetске hranilnice in posojilnice v Dalmatinovi ulici št. 1. Z oken tretjega nadstropja je bil lep razgled na Ajdovščino, Gosposvetsko cesto in tja v Šišenski hrib. Pesnik je po letih zaradi kaje z vedno težjo sapo zmagoval strma stopnišča. Tu je družina stanovala skoraj petindvajset let. Prvega septembra 1914 se je pesniku rodil »ciciban« Marko, 27. januarja 1916 pa sin Andrej. Potem sta sedem let čakala na hčerko. Jasna je bila rojena 18. aprila 1923.

Takoj po sarajevskem atentatu na Vidov dan leta 1914 je pesnika močno skrbelo, kaj bo s preporodovci, kaj s prijatelji, ki so jih internirali na ljubljanskem gradu. Njegova pesem Kovaška je kot geslo bila objavljena na prvi strani prve številke Preporoda, ki je zastopal idejo samostojne jugoslovanske države. Ta pa je bila mogoča samo na razvalinah avstroogrske monarhije! »Zato bomo mi kovači kovali, trdo kovali, tenko poslušali...«

Ena svetla zvezda je sijala pesniku v mračni noči prve svetovne vojne. Živel je v srečnem zakonu, v zakonu z otroki. Izpolnila se mu je želja še iz študentskih let. Ko mu je prijatelj Lovšin v Vinici postavil v vrsto svoje štiri male fantiče (pesnik jih je oklical za »bure«, takrat so se vojskovali Britanci in Buri), je dejal: »Bogve, kdaj se bom jaz dokopal do družine!«

Ko sem ga srečal med vojno, mi je dobre volje in v zadovoljstvu pripovedoval o dojenčku: »Kako je to nekaj presrčnega, lepega in ljubeznivega — takle otroček! Še tisto, kar gre od njega, nima hudega duha...«

Nikakor mi ne splahne spomin na neki večer v novembru leta 1918. Bilo je v vinski kleti ljubljanskega hotela Union. Za mizo Ivan Cankar, Oton Župančič in drugi. Ko je beseda tekla o razpadu Avstrije, ječe narodov, in o rojstvu prve Jugoslavije pa o tem, kako smo razoroževali nemške vojake, je po obrazih sijala sreča in ponos. Takrat še nismo bili izgubili Koroške in Primorske. Beseda se je začela zatikati, ko so govorili o slovenski književnosti. Prešeren na prvem mestu in potem dolgo nič posebnega... Župančič je dejal: »Vse, kar sem doslej napisal, je komaj opombe vredno.«

Pesnikovi starši in brat Otokar so v prvi Jugoslaviji komaj kaj lažje kot v Avstriji premagovali denarne stiske. Otokar je dobil na ljubljanski univerzi mesto laboranta. Zaradi njegove pridnosti in bistrega ter iznajdljivega umovanja so ga zelo cenili. Družina mu je živela skromno. Stanovali so v podstrešnem stanovanju v Švabičevi ulici št. 1.

Pesnikovi starši z vnukinjo Marico pa so se preselili na Stari trg št. 34. Tam je Franc užival svojo malo pokojnino, Ana pa je še naprej pospravljala uradne prostore. Stanovanjce ene sobe in kuhinje je bilo najslabše od vseh, kar sta jih doslej imela, razen tistega na Poljanskem nasipu. Pesnikovemu očetu so zaradi težke naduhe počasi pojemale življenjske moči. Zato se je, kakor pravijo, za-ležal. Bil je sicer hiter hodec, zdaj pa se tri leta ni pokazal ljudem. Da bi po cesti štorkljal in podrsaval in postajal in lovil sapo, ne, tega se je sramoval... Imel je dobro ženo, ki mu je skušala izpolniti vsako željo. Po kak kozarček vina in kak telečji zrezek, kar oboje je imel profesor Šerko, Otonov prijatelj, zanj za edino zdravilo, so mu prinašali Oton, Otokar in Marica. Kadil je vse življenje pipo, pol leta pred smrtjo pa jo je odložil, kar so imeli za slabo znamenje. Franc Župančič je umrl 5. februarja 1927. leta. Rojen 8. oktobra v revolucionarnem letu 1848 v Selišču pri Dolenjskih Toplicah, je doživel skoraj 80 let.

Zdaj je Ana ostala z vnukinjo Marico sama. Marica je med tem uspešno končala pet licejev in dva razreda trgovske šole. S posredovanjem vseučilišnega sekretarja V. M. Zalarja smo ji preskrbeli službo uradnice pri naravoslovni fakulteti, pesnikovi materi pa sicer majhno, a čisto in svetlo stanovanje v Hajnriharjevem Kolizeju, hiši stotih stanovanj, na Gosposvetski cesti št. 13. Tako sta živeli v skupnem gospodinjstvu in pesnikovi materi se je na stara leta le umirilo življenje. Ko je praznovala osemdesetletnico, ji je Oton pripravil v bližnji gostilni pri Slamiču gostijo. Povabil je sorodnike in prijatelje. Veselili so se do polnoči. Slavljenska je bila vsa prevzeta od radosti. Rekla je, da ji je tako pri srcu, kakor da sliši peti vse zvonove v Rimu. Oton se je matere spomnil za rojstne dni s čestitko in košaro dobrot. Mati bi ga bila rada večkrat videla, a se ji želja ni izpolnila. Zadnja leta si je želela vsaj še enkrat videti Vinico. Čeprav bi ji bili preskrbeli kako dobro vozilo, nismo smeli tvegati dolge vožnje. Sklerotične motnje so ji zadnja leta življenje močno grenile. Povsod je videla strahove, lačne tuje ljudi na cesti, morilce, o katerih je brala v časopisu, posebej pa jo je prevzemal strah pred »revno hišo«, kamor bi jo lahko preselili... Zato se je umikala ljudem in trdno zaklepala stanovanjska vrata. Zdravil jo je doktor Haus, sorodnik njene snahe, Otonove žene Ane.

Pesnikova mati je umrla 8. novembra 1935. leta. Rojena v Vinici 7. februarja 1853, je doživela skoraj 83 let.

S pesnikom sva šla prva za krsto. Tudi Lovšinova Fanika je prišla iz Vinice na pogreb. Viniškemu župniku je bila naročila, naj ob uri pogreba zvonijo na Žežlju z vsemi zvonovi.

»Nikoli se nisem mogel toliko izkopati iz težav in skrbi, da bi bil lahko materi pomagal,« je tarnal pesnik med hojo do groba, spovedujoč se bolj materi kot meni.

Po ljubljanski navadi je pesnik vabil na pogrebščino k Totenbirtu na Šmartinski cesti. In tu se konča tudi naša pripoved o »zlati stari mami«, Ani Župančičevi.

Mitja Skubic

Filozofska fakulteta Ljubljana

BESEDNI ROMANIZMI V SLOVENSKEM ČASOPISNEM JEZIKU

1. V tem članku želim pretresti nekaj vprašanj, ki se tičejo besed romanskega izvora v časnikarski slovenščini. Gradivo¹ zanj je vzeto iz tehle časopisov: *Delo*, Ljubljana; *Le Monde*, Paris; *La Nazione*, Firenze (3.—4. avgust ter 21. avgust — 30. september 1968); *ABC*, Madrid (3.—4. avg.); *Ljubljanski dnevnik* (22. avg.); *Naši razgledi*, Ljubljana, in *L'Espresso*, Rim, avgust in september 1968. Za nekaj primerov, ki so zunaj navedenega gradiva, bo natanko povedan vir.

V svojih različnih rubrikah časopisni jezik ne more biti nekaj enotnega; naše gradivo pa je omejeno na tiste članke, ki so v lanskem poletju govorili o tragičnih dneh Čehov in Slovakov. Kot bo razvidno iz primerov, so v gradivu zaobsežene tujke romanskega izvora in tiste, ki jih je od srednjega veka do današnjih dni posredovala latinščina, ta neusahljiva zakladnica za vse evropske jezike, predvsem za tehnične izraze.

Jezik slovenskega časopisja se zdi preplavljen s tujkami; te je seveda mogoče imeti za nadležen in nepotreben vdor tujega elementa v domači besedni zaklad ali pa za popolnoma naravno posledico vključevanja jezika v splošno evropsko kulturo in potemtakem za nujno razvojno stopnjo v jeziku. Antoine Meillet sploh misli, da slovarji evropskih jezikov izražajo isti temelj kulture in da je »vsak evropski besednjak intelektualnih pojmov sestavljen iz istih prvin, naj je to že očitno (naravnost prevzet besedni zaklad) ali prikrito (kalki)«. O tej skupni osnovi (»grško-rimska-judovsko-krščanska«) govori tudi Leo Spitzer.²

¹ Prim. tudi moj članek *Correspondances lexicales dans la langue de la presse contemporaine*, *Linguistica*, VIII—IX, Ljubljana, kjer je gradivo objavljeno v celoti.

² Gl. Meillet, *Linguistique historique et linguistique générale*, II, Paris, 1938, str. 36 in sl.; Spitzer, *Essays in Historical Semantics*, New York, 1948, str. 1 in sl.